

1. Arbeiðsmarknaðurin á landi verið skipaður í 100 ár

Í ár eru 100 ár síðan, at føroyski arbeiðsmarknaðurin á landi av álvara byrjaði at skipað seg.

Hetta hendi, tá fyrsti sáttmáli millum eitt fakfelag øðrumegin og eitt arbeiðsgevarafelag hinumegin varð undirskrivaður 7. februar 2016. Feløgini, sum undirskrivaðu sáttmálan, vóru Havnar Arbeiðsgevarafelag og Havnar Arbeiðsmannafelag, sum bæði vóru stovnað sama árið.

Fyrstu sáttmálarnir snúu seg einamest um løn og arbeiðstíðir. Við tíðini eru karmarnir kring sáttmálar og sáttmálasamráðingar vorðir meira fastir, og semja hevur í stóran mun verið um, hvussu hesi viðurskifti eiga at vera skipað. Føroyski arbeiðsmarknaðurin er nú skipaður við arbeiðsgevarafeløgum, fakfeløgum og arbeiðsmarknaðarlógum og -stovnum.

Partarnir á arbeiðsmarknaðinum skipa seg í stóran mun sjálvir, tá tað kemur til lønar- og setanarviðurskifti hjá løntakarum og viðurskifti millum arbeiðsgevarafeløg og fakfeløg. Harafturat hava partarnir á arbeiðsmarknaðinum, bæði almennu og privatu, við Fasta Gerðarrætti gjørt sáttmála um skipaða trætuloysn.

Tá tað kemur til meira samfelagsyvirskipað viðurskifti eru hesi skipað í lógum, sum vanliga verða gjørdar í tøttum samstarvi við partarnar á arbeiðsmarknaðinum. Nevnast kann, at partarnir á arbeiðsmarknaðinum eru umboðaðir í nevndum og ráðum, har viðurskifti við ávirkan á arbeiðsmarknaðin verða viðgjørd.

Politiska skipanin og arbeiðsmarknaðurin

Føroya Arbeiðsgevarafelag má tó staðfesta, at tað sær út til, at tað hjá politisku skipanini knípur við at virða ta siðvenju, sum í nógv ár hevur myndað føroyska arbeiðsmarknaðin og lógarsmið við ávirkan á henda. Tíverri eru fleiri enn eitt dømi um, at arbeiðsmarknaðarlóggáva verður broytt, uttan at partarnir á arbeiðsmarknaðinum verða tiknir við uppá ráð. Hetta er ógvuliga óheppið, tí hesar broytingar hava stóra ávirkan á leikararnar á arbeiðsmarknaðinum, og hvussu hesi skipa síni viðurskifti. Nevnast kann m.a. hækkingin í inngjaldinum til Arbeiðsmarknaðareftirlønargrunnin, sum kann ávirka eftirlønarskipanina, sum fakfeløg og arbeiðsgevarafeløg hava avtalað í sáttmálunum sínasíðum. Annað dømi er broytingar í barsilslóginum, sum hava verið skundaðar ígjøgnum, uttan at partarnir á arbeiðsmarknaðinum finga veruligan møguleika at koma við viðmerkingum.

Eisini er dømi um lóggávu, har landsstýrið á fiskivinnuøkinum hevur lagt seg beinleiðis út í rættin hjá pørtunum á arbeiðsmarknaðinum at skipa løn- og arbeiðsviðurskifti síni. Rætturin at samráðast er grundleggjandi fyri arbeiðsmarknaðin, og tað kennist hugstoytt, at virðingin fyri arbeiðsmarknaðinum er so lítil, at hesin rættur bara verður kveistraður til viks. Ivasamt er, um politiska skipanin yvirhøvur gevur sær far um avleiðingarnar av, at arbeiðsmarknaðarbygnaðurin verður brotin niður.

Ábyrgdin hjá pørtunum á arbeiðsmarknaðinum

Eins og tað hevur týdning, at politiska skipanin virðir bygnaðin á arbeiðsmarknaðinum, hevur tað ikki minni týdning, at arbeiðsmarknaðarpartarnir eru tilvitaðir um, hvørjum landslagi teir virka í. Løtuvinningur kann stundum tykjast betri enn langtíðar javnvág og

friður. Eitt arbeiðsgevarafelag og eitt fakfelag hava nakrar grundleggjandi uppgávur, sum tey eiga at kenna og at vera før fyri at loysa. Kjarnuuppgávnar eru sáttmálasamráðingarnar, samspæli við politisku skipanina og limarøkt.

Á privata arbeiðsmarknaðinum á landi eru nú 39 sáttmálar, millum 20 fakfeløg øðrumegin og eitt yvirskipað arbeiðsgevarafelag hinumegin. Føroya Arbeiðsgevarafelag metir, at tað hevði verið ein fyrimunur um fakfelagssíðan skipaði seg í størri eindir, soleiðis at hesar veruliga kundu virkað fyri einum framhaldandi skipaðum arbeiðsmarknaði. Tað kemur meira enn so fyri, at týðningarmikil arbeiðsmarknaðarlóggáva ikki verður viðgjörd í fakfeløgunum, og er hetta ógvuliga óheppið. Harafturat hevur tað týðning fyri fakfeløginum framhaldandi at varðveita sína styrki, til tess at røkja síni áhugamál og sín leiklut bæði mótvegis arbeiðsgevarum, men sanniliga eisini í sjálvari skipanini, tey virka í.

Friður á arbeiðsmarknaðinum ongin sjálvfylgja

Tað er ikki ein sjálvfylgja, at friðarlígi føroyski arbeiðsmarknaðurin, sum er bygdur upp hesi seinastu 100 árin, heldur fram. Um ikki bæði arbeiðsgevarasíðan, fakfelagssíðan og politiska skipanin kenna spælireglurnar og sína ábyrgd, er tíverri sannlíkt, at føroyski arbeiðsmarknaðurin fær stórar avbjóðingar í tíðini, sum kemur. Verður tann javnvág, sum enn er millum arbeiðsgevarafeløg, fakfeløg og politisku skipanina, brotin, er vandi fyri, at tað verða fleiri arbeiðssteðgir, fleiri stríðsmál og størri órógv á arbeiðsmarknaðinum, og hesum er føroyska samfelagið als ikki tænt við.

Støða Føroya Arbeiðsgevarafelags:

- at politiski myndugleikin skal virða grundleggjandi rættindi hjá arbeiðsmarknaðinum,
- at partarnir á arbeiðsmarknaðinum altíð verða tiknir við í arbeiði at gera lógir á økinum, og
- at føroysku fakfeløginu áttu at lagt seg eftir at samskipa seg meira.

2. Framvegis ov lítið gjørt við marknaðaratgongd

Í politisku skipanini verður ofta kjakast um, hvussu vit fáa størri virðisvøkstur í føroysku fiskivinnuna. Sjáldan verður spurningurin um marknaðaratgongd tikin nakað serligt fram í hesum sambandi¹. Marknaðaratgongdin kann tó vera týðandi fyri virðisvøkturin. Fáa vit eina frihandilsavtalu vit eitt land, so fáa vit beinanvegin størri virði burtúr okkara fiskavørur, og fáa vit atgongd til nýggjar marknaðir gjøgnum nýggjar veterineravtalur, hava vit størri møguleika at fáa rætta prísir fyri útflutningsvørurnar, umframt at vit gerast minni heft at ávísingum marknaðum. Harumframt er marknaðaratgongdin eisini avgerandi fyri, í hvønn mun vit kunnu virðisøkja fiskavørurnar til eitt nú ES-marknaðin.

Tað er ein torfør uppgáva at skulu betra um marknaðaratgongdina fyri føroyskar vørur, tí orsakað av støddini á føroyska marknaðinum koma Føroyar ikki í fremstu røð, tá onnur lond skulu raðfesta hvørjar handilsavtalur skulu gerast. Tó vísa royndirnar við nýggju frihandilsavtaluni við Turkalandi, at tað ber til at fáa frihandilsavtalur. Arbeiðið við marknaðaratgongd virkar tó framvegis ov óskipað og lítið raðfest.

Kanning millum fiskaútflytarar

Føroya Arbeiðsgevarafelag hevur í mai 2016 kannað, hvørjar marknaðir útflytarar av fiskavørur halda vera serliga áhugaverdar at fáa betri marknaðaratgongd til. Kanningin er ein dagføring av líknandi kanning, sum varð gjørd í 2014.

Nýggja kanningin vísir, at lítið er broytt síðani 2014. Tað er framvegis Turkaland, sum flestar fyrirkur kundu hugsað sær betri marknaðaratgongd til. Síðani 2014 er tað hent, at Føroyar og Turkaland hava undirskrivað frihandilsavtalu, og er henda avtala góðkend av Løgtinginum. Fyri at avtalan skal fáa gildi, er tó eisini neyðugt at Turkiska tjóðartingið góðkennir avtaluna, og tað er ikki hent enn.

Næst á ynskistalanum hjá føroyskum fiskaútflutningsfyrirkum er Brasil, har forðingin serliga er vantandi veterineravtala millum føroyskar og brasilskar myndugleikar. Við sínum stóra fólkatali og vaksandi miðalklassa er Brasil áhugaverdur marknaður fyri fiskaútflytarar kring heimin, og m.a. Noreg og Danmark brúka nógva orku uppá at marknaðarføra fiskavørur í Brasil. Serstakt við Brasil er eisini, at tey eta nógvar saltaðar fiskavørur. Hóast búskaparstøðan í lötuni ikki er so góð í Brasil, hevur tað týðning at fáa latið marknaðin upp, so møguleiki er at selja, tá støðan batnar.

Kina er eisini ovaliga á listanum yvir lond, sum ynski er um at fáa betri marknaðaratgongd til. Hóast Føroyar í lötuni ikki hava trupulleikar á kinesiska marknaðinum, er framvegis eitt ynski hjá fleiri fyrirkum um at fáa í lag eina frihandilsavtalu við Kina.

Sum nakað nýtt er áhugin fyri at útflyta til Suðurkorea vaksandi millum føroyskar fiskaútflytarar. Suðurkorea er eitt av teimum londunum í heminum, har fólkið etir mest fiskavørur, um roknað verður í mun til fólkatalið. Í lötuni viðførir vantandi frihandilsavtalan við Korea, at føroyskar fiskavørur ikki eru kappingarførar. Tollurin á føroyskar fiskavørur er omanfyri 20%, meðan fleiri kappingarneytar ongan toll rinda.

¹ Í frágreiðingini *Vøktur í Fiskivinnuna*, sum Fiskimálaráðið gav út fyrr í ár, verður tó mælt til at skipa arbeiðið við betri marknaðaratgongd

Av øðrum londum, sum áhugi er fyri at fáa betri handils- og/ella veterinerviðurskifti við, verða nevnd Australia, Teivan, Eurasiatiska búskaparsamveldið (Russland v.fl.), ES (virkaðar fiskavørur) og onnur lond í fjareystri, sum eitt nú Vietnam.

Eisini aðrar forðingar eru fyri útflutningi enn handils- og veterineravtalur. M.a. verður í kanningini nevnt, at tað kann vera torført at útflyta fisk til USA, um fiskiskapurin ikki er MSC-góðkendur. Eisini verður sagt, at góðskan á ráfiski í summum førum ikki er nóg góð til at selja til mest kræsnu og best gjaldandi marknaðirnar, sum t.d. Japan. Í mun til útflutningin av fiskavørur til ES, nevna fleiri virki tær tungu føroysku mannagongdirnar í sambandi við IUU-váttanir (Illegal, Unreported, Unregulated) í mun til meira smidligar mannagondir í øðrum londum. Harumframt er vantandi eksportkreditt til ávísar marknaðir ein forðing, eitt nú Ukraína.

Tilmæli frá Føroya Arbeiðsgevarafelag

Føroya Arbeiðsgevarafelag mælir til at:

- Tað áhaldandi verður arbeitt við handilsavtalum við mest áhugverdu marknaðirnar, t.v.s. serliga Turkaland (fáa ratifiseringina í Turkalandi uppá pláss), Kina, Suðurkorea og Eur-asiatisku búskaparsamgonguna (Russland v.fl.). Eisini hevur tað týðning av fáa betri marknaðaratgongd fyri virkaðar vørur til ES-marknaðin
- Arbeiðsorka verður sett av á Heilsufrøðiligu Starvsstovuni til at arbeiða við heilsufrøðiligum avtalum við eitt nú Brasil og Australia, umfram onnur lond, sum hava týðning. Tað eigur at verða umhugsað at skipa sjálvstøðuga deild, sum kann tryggja, at tað áhaldandi verður arbeitt við at betra um marknaðaratgongdina og fylgja málunum upp.
- Møguleikarnir verða kannaðir at gerast partur av frihandilsavtalum í størri høpi, t.d. gjøgnum EFTA-limaskap
- Mannagongdirnar í s.v. útflutning verða gjørdar so smidligar sum gjørligt.
- Tað verður orðaður ein útflutningspolitikkur við einari ítøkiligari ætlan, sum viðger mest vanligu útflutningsforðingarnar, og hvat kann vera gjørt við tær.

3. Nú er skjótt kommunuval

Nú kommunuval er í hondum, heldur Føroya Arbeiðsgevarafelag, at tað er neyðugt at minna kommunurnar á ábyrgdina, tær hava. Ábyrgdina fyri at skapa borgarum og vinnu neyðugar dygdargóðar tænastr við virðing fyri skattakrónunum.

Gongd er í føroyska búskapinum, og í kommununum er fokus á at hava virkseml og góðar treytir til íbúgvannar. Hetta hevur elvt til, at kommunurnar seinasta árið ella so, hava lagt enn størri dent á at kappast um borgaran. Tilboð um ókeypis tænastr til tilflytarar og barnafamiljur hava fyllt nógv, samstundis sum kommunurnar yvirtaka fleiri uppgávur, sum landið fyrr hevur havt.

Hetta er mikið gott, men tað hevur tó týðning, at eisini kommunurnar taka atlit. Tað er “no such thing as a free lunch”. Onkur skal gjalda gildið.

Um kommunur kappbjóða um at fáa talið av borgarum upp, verður lítið eftir til at gera karmarnar fyri vinnulívið í kommununi nóg gott. Eins og borgarar velja eisini vinnufyrirøkur, hvar tær vilja búgva. Her er tað ikki endiliga kostnaðurin á tænastrunum, sum hava týðning, men tað er týðningarmikið at kommunur stuðla undir hugin at reka vinnu, at karmarnir eru teir røttu, og at hesir ikki verða broyttir óneyðuga ofta.

Trýst er á kommunukassan

Føroyingar eru kendir fyri at vera sera flytfør arbeiðsmegi og flyta lættliga millum lond at arbeiða, uttan tó at flyta bústað. Henda arbeiðsmegi verður fyri tað mesta skattað í landinum, har arbeitt verður. Tey búgva tó framvegis í Føroyum, og tey brúka tær tænastr, sum land og kommunur veita. Hetta leggur stórt trýst á serliga smærri kommunurnar um landið og økir skattatrýstið á tey, sum bæði búgva og arbeiða í Føroyum.

Samgongan hevur fráboðað at farið verður nú undir at endurskoða skattaskipanina fyri síðan at fremja eina skattanýskipan. Tað er sera umráðandi, at kommunurnar vera við í hesum arbeiði og taka sín part av ábyrgdini fyri at tryggja øllum borgarum eins viðferð. Tað er eingin løtt loysn á hesum spurningi, tí føroyska samfelagið má eisini ansa eftir at varveita flytføri í arbeiðsmegini.

Hvar loysnin liggur kemur bólkurin, sum arbeiðir við skattanýskipanini at greina, og Føroya Arbeiðsgevarafelag heldur, at tað er sera umráðandi, at hesin bólkur lýsir allar teir møguleikar, sum eru. Føroya Arbeiðsgevarafelag heldur eisini, at tað er umráðandi at taka atlit til, at føroyingar ikki verða skattaðir av landinum.

Útveiting

Útveiting er besti máttin at fáa meira fyri minni. Vanligt er í øðrum londum at bjóða út uppgávur so sum reingerð, rakstur av kantinum, vaktartænastr, viðlíkahald av bygningum og uttanumøkjum, KT-tænastr og rakstur, koyring og verkstaðararbeiði, ráðgevingarvirkseml, skeiðvirkseml o.l. Tað vil siga alt, sum kann eyðmerkjast sum tænastruveitingar til sjálva myndugleikauppgávuna, sum ein almennur myndugleiki hevur.

Seinastu árin hava grannalondini eisini útveitt kjarnutænastur so sum barnaansing og eldrarøkt.

Í Føroyum hevur útveiting ikki rættuliga vunnið frama. Ávís økir eru boðin út, eitt nú busskoyring, innsavning av ruski og partvíst reingerðing hjá kommunum og ferðafólkakoyring og frakt hjá tí almenna annars. Hetta hendi fyri nøkrum árum síðani, men tað sýnist sum um, at henda tilgongd nærum er steðgað upp.

Føroya Arbeidsgevarafelag heldur, at tað er alneyðugt at arbeitt verður miðvíst fyri at fáa útveitt størri part av almennu tænastunum, til tess at fáa eina meiri effektiva og fleksibla tænastu til borgaran.

Endamálið við útbjóðing av almennum uppgávum er umvegis kapping at fáa størri effektivitet í tann almenna sektorin og tryggja, at almennir pengar og tilfeingi verða gagnnýtt á best møguligan hátt. Tað mest nærliggjandi í fyrsta umfari er at bjóða út tænastuveitingar og serliga hjálpuveitingar. Tað er í øllum førum her, at kommunur eiga at gera sær royndirnar við útveiting og so bíða við kjarnufunktiónum.

Føroya Arbeidsgevarafelag heldur, at kommunurnar eiga at gera eina ætlan fyri útveiting av øllum tænastuveitingum og gera tíðarætlan umframt at seta ítøkilig mál fyri, hvussu náast skal á mál við hesum.

Ein miðvís útveiting á kommunala økinum verður eisini viðvirkandi til vinnuligan vøkstur í kommununum og landinum, og hetta førir tískil eisini til fólkavøkstur, tí spennandi starvsmøguleikar spyrjast burtúr slíkari tilgongd.

Tilmæli frá Føroya Arbeidsgevarafelag:

- Kommunur mugu ikki yvirbjóða hvørja aðra yvir evni
- Kommunurnar mugu luttaka í skattaumskipanararbeiðnum
- Kommunurnar mugu leggja seg eftir at útveita tænastuveitingar